

• Тема № 4 Філософія Нового часу.

План.

1. Емпіризм та раціоналізм філософії Нового часу.
2. Філософія Просвітництва, її соціальна спрямованість. Французький матеріалізм ХУІІІ ст.

Філософія Нового часу являє собою принципово новий рівень у розвитку Європейської філософії: вона розвивається у діалозі з експериментальною наукою, що виникає саме в цей час. Тому філософія досягає нового рівня деталізації власної проблематики, стає більше розгалуженою. Формуються нові напрямки філософського знання, такі як гносеологія, антропологія, історія філософії.

Новий час – це період із ХУІІ ст. по кінець ХІХ ст. Це епоха буржуазних революцій, формування національних держав, основ індустріального суспільства.

Все це привели до швидкого розвитку наукового знання: наука в цю епоху стає провідним чинником життя та життєвих зрушень.

Відбуваються епохальні відкриття в науці, як винахід компаса, пороху, книгодрукування, парового двигуна та ін.

Формується новий світогляд:

- світ тепер розглядається людиною як об'єкт, на який спрямовується людська активність, а сама людина – як суб'єкт, тобто вихідний пункт активності.
- світ постає в якості надскладного механізму, типовим взірцем якого був механічний годинник.
- людина повинна пізнати цей механізм та опанувати його. Гасло –« Знання є сила» стає показником епохи.
- природа тепер поділяється на живу та неживу, але і та, і інша є лише основою для росту людської могутності.

Відбуваються відчутні зміни і в розвитку філософії. Чільне місце у філософських пошуках знаходить розроблення правильного методу осягнення істини.

Розробка та обґрунтування методів наукового пізнання-головна мета філософії Нового часу. Формуються два основних методи наукового пізнання і на їх основі виникають протилежні філософські напрями: емпіризм і раціоналізм.

Емпіризм (від грец.-досвід) – філософське вчення, що визнає **досвід** єдиним достовірним засобом пізнання і применшує значення логічного аналізу – теоретичних узагальнень.

Раціоналізм – це філософське вчення, що визнає розум основою пізнання.

Засновником емпіризму вважають англійського філософа Френсіса Бекона(1561-1626).

У своєму основному творі «Новий органон»(новий метод пізнання) він проникливо передбачав надзвичайно важливу роль науки в подальшому розвитку суспільства. У зв'язку з цим основним завданням філософії Ф. Бенон

вважав розроблення такого методу пізнання, який підніс би ефективність науки на новий рівень. Бекон розрізняв «плодоносне» та «світлоносне» знання. Плодоносне – це таке знання, яке приносить **користь**, а світлоносне – це те, що збільшує можливість пізнання; знання повинні не тільки просвітлювати людину, але також і працювати на неї.

Пізнавальна програма Бекона включала в себе критичну та позитивну частини. Бекон зауважує, що формуванню істинного знання заважають так звані «ідоли», що нагромаджені в історії пізнання.

- «ідоли роду» - це загальні помилки, яких людина допускається в пізнавальному процесі.

Вони обумовлені обмеженістю і недосконалістю людських органів відчуття.

- «ідоли печери» - це помилки, які ми робимо виходячи з нашого рівня освіти, виховання.

- «ідоли ринку» - це омани, пов'язані з людським спілкуванням, неправильним використанням мови.

- «ідоли театру» - це орієнтація на авторитети, хибні вчення, які своєю зовнішньою досконалістю вводять нас в оману.

Протиотрутою «ідолам» служить правильне дослідження. Показовим є його алегоричне зображення трьох можливих шляхів пізнання:

1. Шлях павука, тобто спроба розуму виводити істини із самого себе. Цей шлях відображає **абстрактний раціоналізм**.
2. Шлях мурашки, відображає односторонній емпіризм, який зводить пізнання до нагромадження голих фактів.
3. Шлях бджоли. Як бджола переробляє нектар у мед, так і справжній вчений перетворює емпіричні факти за допомогою раціональних методів у наукову істину.

Набуває нового напрямку й уявлення про мету та призначення пізнання. Знаменитий афоризм Бекона «Знання – сила» відображає ідею експериментальної науки, яка приносить **практичну користь**. Отримання знання орієнтується на його практичне застосування.

Бекон обстоював дослідний шлях пізнання у науці, закликав спиратися на **факти, на експеримент**. Він був одним із засновників **індуктивного** методу пізнання, коли від спостереження одиничних явищ відбувається перехід до формулювання загальних ідей і законів, від суджень про окремі факти – до загальних суджень про них. Безсумнівна користь такого методу, ефект його застосування полягає, за словами Бекона, у тому, що він дає нам змогу бачити світ «таким, яким він нам дається, а не таким, як підкаже кожному його мислення».

Виступаючи прибічником емпіричного шляху пізнання, який передбачає живе споглядання, аналіз результатів експерименту, Ф. Бекон підкреслював, що «розум людини повинен органічно поєднувати емпіричні та раціональні підходи в поясненні світу. Вони повинні бути зеднані та пов'язані один з одним» і спрямовані на відкриття внутрішніх причин, сутності, законів світу.

Р. Декарт (1596 – 1650) – французький філософ, математик, фізик, механік, фізіолог. Він принципово по іншому вирішує питання про те, яким чином людина осягає істину. Насамперед розробляє **дедуктивний** метод пізнання.

Раціоналісти до яких належав Р. Декарт вважали, що емпіричний досвід має мінливий, нестійкий характер. За допомогою відчуттів людина сприймає світ залежно від обставин, і тому надії слід покладати на **розум**. Декарт стверджував, що пізнання речей залежить від інтелекту, а не від органів чуття. Звідси чотири правила методу, що сприяють правильній роботі інтелекту. Вони є суттю його дедуктивного методу.

Правило перше наголошує, що за істину можна приймати тільки те, що ясне виразне, самоочевидне для розуму. Це є принцип **очевидності**.

Правило друге вимагає ділити складне питання на складові елементи, тобто розчленовувати труднощі, що зустрічаються на часткові, простіші проблеми з тим, щоб прийти до очевидних і зрозумілих речей.

Правило третє скеровує на додержання **порядку** в мисленні, переходячи від речей менш складних до більш складних, від доведеного до недоведеного. Цей процес спирається на **інтуїцію**. Звідси базовим елементом раціоналізму Декарта є **дедукція та інтуїція**.

Правило четверте передбачає повний перелік усіх можливих варіантів, фактів для аналізу й отримання нових знань про предмет; тобто це значить, що до предметів пізнання треба підходити всебічно.

На думку Декарта дотримання цих правил – гарантія того, що достовірні начала філософії будуть знайдені.

Декарт вважав, що пізнання не може ґрунтуватися на відчуттях, показання яких є обманливими. Єдиним найдосконалішим засобом пізнання його критерієм може бути лише мислення, розум, інтелектуальна інтуїція.

Мислення, за Декартом, - це самодостатній феномен, котрий не залежить від чуттєвого пізнання, досвіду. Мислення – це єдине джерело знань, про все те, що безпосередньо не сприймається органами чуттів. Воно первинне щодо останніх. Тому єдиним, ясним, виразним знанням може бути лише те знання, котре отримане на рівні мислення.

Таким чином, Декарт перебільшував, абсолютивував раціональне, розумове у пізнанні. Він був засновником філософського **раціоналізму** – напрямку теорії пізнання, згідно з яким його істини мають своїм джерелом не чуттєве пізнання, не емпіричний досвід, а розум. Раціоналізм фактично відкидає ту достовірну істину, що єдиним джерелом знань є чуттєвий досвід людини, вплив зовніш.світу на її органи відчуттів.

2. Просвітництво. Французька філософія ХУІІІ ст.

Основні гасла просвітників: **наука і прогрес.**

Просвітництво сприяло тому, що наукові знання які були надбанням вузького кола вчених отримали поширення серед усіх прогресивно мислячих людей.

Філософи Просвітництва особливу увагу приділяли популяризації позитивних, практично корисних знань серед широких кіл освічених людей. Прагнули знайти способи, які сприятимуть втіленню принципу **розуму** в повсякденному житті конкретних країн.

Одним з головних завдань філософи просвітителі вбачали боротьбу з **релігією**, оскільки нові знання про природу і суспільство, отримані шляхом обробки дослідних даних, суперечать твердженням релігії.

Крім того філософи Просвітництва виступали одночасно і проти **схоластичних, метафізичних** методів мислення філософів Нового часу. Виступали проти метафізичних вчень Декарта, який прагнув обґрунтувати можливість буття Бога, тобто стверджували узгодженість розуму з основами релігійної віри.

Основними проблемами, над якими працювали філософи французького Просвітництва, були природа **людини і суспільства.**

Погляди найбільш відомих філософів просвітників:

Франсуа Вольтер (1694 – 1778) – видатний мислитель французького Просвітництва. Гостро критикував релігію і феодальну ідеологію. Спираючись на погляди англійських філософів-просвітників Локка і Ньютона, близько підійшов до ідеї вічності матерії, її об'єктивного існування і вічного руху, схилився до визнання причинності природних і суспільних явищ, виключав релігійне пояснення конкретних явищ природи.

Свідомість за Вольтером є атрибутом матерії і залежить від будови тіла. Разом з тим причину руху вважав божественною.

Людину Вольтер розуміє як суспільну істоту. Проповідує необхідність рівності людей, яку він розуміє як політичну рівність перед законом і правом. Суспільний устрій має забезпечувати політичну і правову рівність людей.

Значного поширення набули ідеї **географічної школи** засновником якої вважається **Шарль Луї Монтескє** (16889 – 1755). На його думку визначальним чинником життя людства є **географічне середовище**. Клімат, характер ґрунту, стан земної поверхні, рельєф місцевості та величина території визначають психологію народу і характер суспільного розвитку.

Всезагальні історичні напрямки розвитку людства визначаються сукупністю таких соціальних факторів, як виробництво, власність, принципи правління, звичаї та **релігія**. Останній він відводив лише функціональну роль підтримки суспільного порядку та збереження моральності.

Жан – Жак Руссо (1712 -1778) Пропагував необхідність встановлення **соціальної та майнової рівності**. Спираючись на **договірну теорію держави** він обґрунтовував право народів на повстання проти деспотичної влади.

Дені Дідро (1713 – 1784) виступив організатором проекту і одним з провідних авторів знаменитої «Енциклопедії». Це була гігантська праця, в

підготовці якої брали участь майже всі просвітителі. З просвітницьких позицій в цьому творі аналізувалося все, що відомо з історії людства, всі досягнення ремесел та науки.

Дідро та інші видатні представники французького Просвітництва наприклад, **Ж. Ламетрі** (1709 – 1751), **К. Гельвецій** (1715 -1771), **П. Голбах** дотримувалися матеріалістичного світогляду. Центральною проблемою їхніх поглядів була людина., вони її розглядали як частину природи, що пов'язана з іншою частиною природи реальними фізичними відносинами. Природа існує сама по собі не потребує ніякого надприродного начала, тобто Бога. Матерія – це будівельний матеріал природи. Вона вічна, необхідною властивістю її є рух. Людина має вроджену доброту, але її роблять злою недосконалі суспільні відносини, які необхідно вдосконалювати, виправляти саме шляхом просвітницької діяльності.

Основні риси філософії Нового часу

- зв'язок з наукою. Критика схоластики;
- впровадження в науку експериментальних методів дослідження;
- розробка і застосування в процесі пізнання методів індукції і дедукції;
- раціоналізм та емпіризм як визначальні напрямки філософії Нового часу;
- розробка вчення про людину і її невідомі права:
- Просвітництво;
- розробка договірної теорії держави, вчення про її сутність та природне походження.